

УДК 378.14

Льченко А.М.

Полтавська державна аграрна академія (м. Полтава, Україна)

orcid.org/0000-0003-1862-3639

Подлесна Г.В.

Полтавська держава аграрна академія (м. Полтава, Україна)

orcid.org/0000-0001-5822-0039

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація: У статті розкривається зміст поняття самостійної роботи здобувачів вищої освіти, її роль і місце в системі підготовки майбутніх фахівців в умовах вищої школи. Самостійна робота розглядається, як складне педагогічне явище, є особливою формою навчальної діяльності, спрямованою на формування самостійності здобувачів вищої освіти і засвоєння ними сукупності знань, умінь, навичок, що здійснюється за умови впровадження відповідної системи організації всіх видів навчальних занять із соціально-гуманітарних дисциплін.

Проаналізовані теоретико-методологічні засади організації самостійної роботи: дидактична мета, психолого-педагогічні умови, основні етапи. Висвітлені основні чинники, які впливають на результативність самостійної діяльності здобувачів вищої освіти. Описані види самостійної роботи студентів вищої школи при вивченні соціально-гуманітарних дисциплін, визначені особливості її організації.

Ключові слова: здобувач вищої освіти, особистість, навчання, самостійна робота, соціально-гуманітарні дисципліни.

Ильченко А.М.

Полтавская государственная аграрная академия (г. Полтава, Украина)

Подлесная А.В.

Полтавская государственная аграрная академия (г. Полтава, Украина)

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН

Аннотация: В статье раскрывается содержание понятия самостоятельной работы соискателей высшего образования, определены ее роль и место в системе подготовки будущих специалистов в условиях высшей школы. Самостоятельная работа рассматривается как сложное педагогическое явление, форма учебной деятельности, направлена на формирование самостоятельности будущих специалистов и усвоения ими совокупности знаний, умений, навыков при условии внедрения соответствующей системы организации всех видов учебных занятий.

Проанализированы теоретико-методологические основы организации самостоятельной работы: дидактическая цель, психолого-педагогические условия, основные этапы. Освещены основные факторы, влияющие на результативность самостоятельной деятельности соискателей высшего образования. Описанные виды самостоятельной работы студентов высшей школы при изучении социально-гуманитарных дисциплин, определены особенности ее организации.

Ключевые слова: соискатель высшего образования, личность, обучение, самостоятельная работа, социально-гуманитарные дисциплины.

Alla Ilchenko

Poltava State Agrarian Academy (Poltava, Ukraine)

Ganna Podliesna

Poltava State Agrarian Academy (Poltava, Ukraine)

FEATURES OF ORGANIZATION OF HIGH-EDUCATIONAL SELF-EMPLOYED WORK IN THE STUDY PROCESS SOCIAL-HUMANITARIAN DISCIPLINES

Annotation: The article reveals the meaning of the concept of independent work of higher education graduates, its role and place in the system of preparation of future specialists in higher education. Independent work is regarded as a complex pedagogical phenomenon, which is a special form of educational activity aimed at forming the independence of applicants of higher education and assimilating them with a set of knowledge, skills and abilities, provided on condition of using the appropriate system of organization of all types of training activities.

The theoretical and methodological principles of organization of independent work are considered: didactic purpose, psychological and pedagogical conditions, main stages. The main factors influencing the performance of independent activity of applicants of higher education are highlighted. The types of independent work of applicants of higher education in the study of social and humanitarian disciplines are described, features of its organization are determined.

Especially important issue is the introduction of innovative educational technologies with self-study of educational disciplines, namely: person-oriented training, implementation of the activity approach, activization of the subject position of the future specialist. It is they who create the necessary conditions under which a student of higher education has the opportunity to consciously choose forms, methods, types and means of independent work. Under such conditions, the professional activity of the teacher is carried out in a modern way: the teacher from the head, organizer and translator of knowledge turns into a facilitator, a counselor who promotes the personal and professional formation of a future specialist. In this case, independent work is carried out in the whole pedagogical process as an affiliate interaction between the teacher and the applicant of higher education.

The organization of independent work gives the student of higher education the opportunity to study on an individual trajectory, that is, it enhances the individual-differentiated approach in teaching. Individually differentiated approach helps the student of higher education to find rational methods and methods of work that activate the most advanced aspects of his personality and most closely correspond to the individual psychological state. Such an approach contributes to the formation of an individual style of educational activity, the formation of which acts as a result of compensatory transformations in the structure of individuality and stimulates the development of internal motivation.

Key words: student of higher education, personality, study, independent work, social and humanitarian disciplines.

Постановка проблеми. Європейська інтеграція України зумовлює необхідність реформаційних процесів в освітній галузі, спрямованих на досягнення рівня найкращих світових стандартів. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти, основними завданнями вищої школи визначено: здобуття якісної освіти, орієнтація на новий тип гуманістичної інноваційної освіти, її конкурентності в європейському та світовому просторах, виховання покоління молоді, що буде захищеним і мобільним на ринку праці, здатним робити особистісний духовно-світоглядний вибір, матиме необхідні знання, уміння, навички й компетентності для навчання протягом життя. Тому, в процесі підготовки майбутнього спеціаліста важливим є вивчення не лише навчальних дисциплін професійної підготовки, а й соціально-гуманітарних дисципліни.

Успіх підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності залежить від багатьох чинників, одним з яких є доцільно організована самостійна робота здобувачів вищої освіти. Самостійність не є вродженою властивістю людини. Ця якість виникає і розвивається у процесі життєдіяльності індивіда. Самостійне пізнання стає можливим лише тоді,

коли людина знає, як пізнавати, володіє способами пізнання. Як показує практичний досвід, у більшість здобувачів вищої освіти нині виникають труднощі самостійного визначення мети, завдань роботи, при виокремленні головного від другорядного, аналізі інформації, здійсненні самоконтролю навчання. Тому, питання організації самостійної роботи в цілісній системі вищої освіти та оволодіння студентами способами і методами самостійної навчальної діяльності залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми самостійної пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти висвітлюються в навчальних посібниках дидактичного характеру та науково-методичних працях багатьох учених і практиків: А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Бондаря, М. Варій, Н. Дайрі, М. Данілова, А. Доринського, Б. Єсіпова, Д. Кирюшкіна, В. Козакова, В. Корнещука, О.Королук, О. Мороза, І. Огороднікова, В. Ортинського, В. Петрук, П. Підкасистого, А. Усової, І. Шимко та інших. На думку науковців, самостійна робота, як складне педагогічне явище, є особливою формою навчальної діяльності, спрямованою на формування самостійності студентів і засвоєння ними сукупності знань, умінь, навичок, і має здійснюватися за умови впровадження відповідної системи організації всіх видів навчальних занять.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є аналіз організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти в процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні завдання: висвітлити сутність поняття самостійної роботи студента та показати її роль і місце в системі підготовки майбутніх фахівців; проаналізувати теоретико-методологічні засади організації самостійної роботи у вищій школі; визначити особливості організації самостійної діяльності при вивченні дисциплін соціально-гуманітарного циклу підготовки здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самостійна робота студента є однією із форм організації навчання у закладах вищої освіти, що дозволяє закріплювати й поглиблювати раніше набуті знання, здобувати нові, формувати практичні навички та вміння. За сучасними нормативними документами, обсяг навчального матеріалу, що виноситься на самостійне опрацювання здобувачами вищої освіти складає від 1/3 до 2/3 загального обсягу часу, відведеного на вивчення кожної навчальної дисципліни. Самостійна робота здобувача вищої освіти планується викладачем і виконується студентом під методичним керівництвом і контролем науково-педагогічного працівника, але без його прямої участі. Такий вид роботи підвищує відповідальність тих, хто навчається, формує навички самостійно здобувати знання і працювати, формує професійні компетентності та уміння використовувати їх при аналізі процесів, що відбуваються як в майбутній професійній діяльності, так і в навколишньому світі та особистому житті людини, дозволяє більш ефективно розвивати творче мислення, формувати особистість.

Дидактичну сутність самостійної роботи розкривають відомі науковці, зокрема Б. Єсіпов зазначає, що самостійна робота, яка включається у процес навчання, – це така робота, котра виконується без безпосередньої участі викладача, але за його завданнями, у спеціально зазначений для нього термін: при цьому той, хто навчається свідомо намагається досягти визначеної у завданні мети, вживлюючи свої намагання і висловлюючи у тій чи іншій формі результат розумових чи фізичних (або тих та інших разом) дій [6]. Самостійна робота – це навчання, яке визначає здатність здобувачів вищої освіти усвідомлено для себе ставити завдання, цілі, планувати власну діяльність, здійснювати її, визначає В. Петрук [5]. Науковець Т. Картель зауважує, що основною передумовою ефективного формування у здобувачів вищої освіти професійної самостійності, а також успішного навчання, є уміння самостійно працювати, осмислювати навчальний матеріал, засвоювати

його та вміння застосовувати свої знання на практиці [2].

Дидактичною метою самостійної роботи, на думку науковців і практиків, є: формування самостійності майбутнього фахівця, закріплення, поглиблення, розширення і застосування в професійній діяльності і житті загалом вмінь, знань, навичок, що здійснюється опосередковано через зміст і методи всіх видів навчальних занять, розвиток самостійності мислення, творчого підходу до виконання завдань, самоосвіта [1].

Аналізуючи наукову та методичну літературу, можна зробити висновок, що основними умовами результативної самостійної роботи є: виконання її згідно з поставленими завданнями в особливо зазначений час, без участі викладача; свідоме досягнення тих, хто навчається, поставленої мети; визначення завдань, шляхів і засобів їх вирішення; самостійне оформлення здобувачами вищої освіти отриманих результатів.

Як зазначає І. Шимко, важливо, щоб при організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти враховувалися наступні чинники:

1. Самостійна робота повинна носити цілеспрямований характер. Це досягається чіткою постановкою мети роботи. Завдання викладача полягає в тому, щоб знайти таке формування завдання, яке б викликало у здобувачів вищої освіти зацікавленість до роботи і намір виконати її якомога краще. Студенти повинні ясно уявляти, у чому полягає завдання і яким чином перевірятиметься його виконання. Це додає їхній роботі свідомого, цілеспрямованого характеру і сприяє більш успішному її виконанню. Недооцінка вказаної вимоги призводить до того, що здобувачі вищої освіти, не зрозумівши мети роботи, роблять не те, що потрібно, або повинні, в процесі її виконання, багаторазово звертатися за поясненням до викладача. Усе це сприяє нераціональному використанню часу і зниженню рівня самостійності студентів у роботі.

2. Самостійна робота повинна бути дійсно самостійною і спонукати здобувача вищої освіти, у процесі її виконання, працювати напружено. Але тут не можна допускати крайнощів: зміст та об'єм самостійної роботи,

передбаченої на кожному етапі освіти, мають бути доступними для студента, підготовленого до виконання самостійної роботи теоретично та практично.

3. На перших етапах навчання у здобувачів вищої освіти потрібно сформувати найпростіші навички самостійної роботи (виконання схем і таблиць, простих досліджень, нескладних завдань та ін.). У цьому випадку самостійній роботі студентів повинно передувати наочне демонстрування засобів виконання роботи, що супроводжується чіткими поясненнями, записами в зошитах. Самостійна робота, виконана студентами після демонстрації засобів роботи викладачем, має характер подібності. Вона не розвиває самостійності, у повному розумінні цього слова, але має важливе значення для формування більш складних навичок та вмій, більш високої форми самостійності, коли студенти стають здібними розробляти та застосовувати власні способи і методи розв'язування завдань навчального або практичного характеру.

4. Для самостійної роботи треба пропонувати такі завдання, виконання яких не припускає дії за готовими рецептами і шаблонами, а вимагає застосування знань у новій ситуації. Лише в цьому випадку самостійна робота сприяє формуванню ініціативи та розвитку пізнавальних здібностей здобувачів вищої освіти.

5. В організації самостійної роботи необхідно зважати на те, що для оволодіння знаннями, вміннями та навичками різним студентам потрібний різний час. Здійснювати це можна шляхом індивідуального та диференційного підходу в процесі навчання. Індивідуально-диференційований підхід допомагає здобувачу вищої освіти знайти раціональні прийоми і способи роботи, які активізують найрозвиненіші сторони його особистості і найбільше відповідають індивідуально-психологічному стану. Такий підхід сприяє формуванню індивідуального стилю навчальної діяльності, становлення якого виступає як результат компенсаторних перетворень у структурі індивідуальності і стимулює

розвиток внутрішньої мотивації.

6. Завдання, що пропонуються для самостійної роботи, повинні викликати зацікавленість у студентів. Це досягається новизною запропонованих завдань, незвичайністю їх змісту, розкриттям практичного значення завдань.

7. Самостійні роботи необхідно планомірно і систематично включати в навчальний процес. Лише при цій умові в студентів будуть вироблятися тверді вміння і навички самостійного навчання [7].

При вивченні соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі, зокрема: «Психологія», «Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Політологія», «Філософія», «Етика та естетика» самостійна робота здобувачів вищої освіти включає такі види діяльності: 1) опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу; пошук та аналіз додаткової наукової літератури з конкретного питання; 2) вивчення окремих тем або питань, що не були розглянуті з викладачем, але передбачені для самостійного опрацювання; 3) конспектування літератури, складання планів, тез, доповідей; 4) кодування інформації (підготовка та оформлення схем, таблиць, графіків тощо); 5) написання рефератів, доповідей, супроводжуючи мультимедійними презентаціями, тематика яких повинна відображати основні питання теми, доповнювати їх або поглиблювати, враховуючи індивідуальні особливості особистості студентів, їх інтереси, нахили, можливості, проблеми, що турбують; 6) підготовка повідомлень та виступи з ними на семінарських заняттях та підготовка до практичних занять; 7) проведення дискусій із заздалегідь запланованими питаннями, з метою формування правильних поглядів при розв'язанні будь-якої проблеми, активізації творчого нестандартного мислення здобувачів вищої освіти; 8) виконання практичних вправ, розв'язання ситуацій, задач; 9) виконання письмових самостійних, контрольних робіт.

На нашу думку, в процесі вивчення соціально-гуманітарних

дисциплін доцільно дотримуватися основних етапів організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти, визначених О. Королук: 1) підготовчий, що включає в себе: планування самостійної роботи, підготовка студентів до її виконання (цілепокладання, мотивація, інструктаж); 2) реалізаційний, що передбачає: власне організацію самостійної роботи, консультування, інформування; 3) завершальний, що включає в себе: контроль і оцінювання роботи, аналіз результатів [4].

Важливим питанням залишається впровадження інноваційних освітніх технологій при самостійному вивченні навчальних дисциплін, а саме: особистісно-орієнтованого навчання, запровадження діяльнісного підходу, активізація суб'єктної позиції майбутнього спеціаліста. Вони створюють необхідні умови, за яких здобувач вищої освіти має можливість свідомого вибору форм, методів, видів і засобів самостійної роботи. За таких умов професійна діяльність викладача здійснюється у сучасному вигляді: викладач з керівника, організатора і транслятора знань перетворюється у фасилітатора, порадирика, який сприяє особистісному і професійному становленню майбутнього спеціаліста. У такому разі самостійна робота виконується в цілісному педагогічному процесі як партнерська взаємодія викладача і студента.

У процесі формування самостійності як особистісної якості майбутніх фахівців слід включати такі компоненти: 1) позитивна мотивація до самостійного виконання діяльності; 2) усвідомлення і чітке формулювання проблем і завдань; 3) чітке визначення терміну виконання завдань та форм звітності; 4) визначення цілей і складання плану їх вирішення, знання та розуміння способів і методів їх виконання; 5) аналіз, прогнозування і прийняття (вибір) рішення, його практичної реалізації; 6) контроль і оцінка процесу та результатів діяльності; 7) постановку нових цілей і завдань, спрямованих на подальше вдосконалювання об'єктивного світу й самого себе; 8) повне методичне забезпечення самостійної роботи, що має передбачати засоби самоконтролю (тести,

пакети контрольних завдань, питання та завдання для самоконтролю) [3]. Відсутність будь-якого компонента не дозволяє сформувати самостійність у роботі.

Особливість організації самостійної роботи з соціально-гуманітарних дисциплін можна вбачати у виконанні завдань без точного інструктажу, пояснення з боку викладача, без контролю у відкритій формі за її виконанням, у використанні здобувачами вищої освіти набутих знань для встановлення певних нових форм, явищ у самостійному пошуку засобів рішень, при виконанні завдань творчого характеру, що й відрізняє її від інших видів навчальної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку. Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що самостійна робота здобувачів вищої освіти є невід'ємною складовою навчального процесу у вищій школі, необхідною умовою ефективності засвоєння навчального матеріалу. Дотримання викладачем методичних вимог організації самостійної роботи студентів сприяє успішному засвоєнню навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу підготовки спеціалістів. При цьому, здобувачі вищої освіти мають можливість самостійно досягати поставленої мети, визначати шляхи її вирішення, використовуючи свої розумові зусилля і оформлюючи результати в тій чи іншій формі (усна відповідь, графічна побудова, опис досліджень, розрахунки та ін.). Ефективна організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти сприяє поглибленню і розширенню знань з навчальних дисциплін, формуванню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами процесу пізнання, розвитку пізнавальних здібностей, логічного мислення, творчої активності, самовдосконаленню в обраній професії та особистому житті. Подальші дослідження передбачаються у напрямі вивчення та впровадження інноваційних технологій організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Література:

1. Варій М.Й., Ортинський В.Л. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. – К.: «Центр учбової літератури», 2007. – с. 328.
2. Картель Т.М. Самостійна робота студентів як умова їх професійного становлення / Т.М. Картель // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibl.mk/ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-13.pdf>
3. Корнещук В.В. Самостійна робота студентів як важливий фактор неперервної професійної підготовки фахівців / В.В. Корнещук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2010_2/10kvvppf.pdf
4. Королюк О.М. Управління самостійною роботою студентів коледжу в процесі вивчення природничо-математичних дисциплін / Олена Королюк // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2006. – Вип. 1–2. – С. 78–84.
5. Петрук В.А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін: монографія / В.А. Петрук. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2006. – 292 с.
6. Степанов О.М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник / О.М. Степанов, М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – С. 355-366.
7. Шимко І.М. Використання самостійної роботи студентів при вивченні педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах / І.М. Шимко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Випуск 3-4 (55-56). – Полтава, 2007. – С.169-173.

References:

1. Varij M.J., Orty`ns`ky`j V.L. Osnovy` psy`xologiyi i pedagogiky`: Navchal`ny`j posibny`k. – K.: «Centr uchbovoyi literatury`», 2007. – s. 328.
2. Kartel` T.M. Samostijna robota studentiv yak umova yix profesijnogo stanovlennya / T.M. Kartel` // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu:

<http://bibl.mk.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-13.pdf>

3. Korneshhuk V.V. Samostijna robota studentiv yak vazhly`vy`j faktor neperervnoyi profesijnoyi pidgotovky` faxivciv / V.V. Korneshhuk // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2010_2/10kvppf.pdf
4. Korolyuk O.M. Upravlinnya samostijnoyu robotoyu studentiv koledzhu v procesi vy`vchennya pry`rodny`cho-matematy`chny`x dy`scy`plin / Olena Korolyuk // Neperervna profesijna osvita: teoriya i prakty`ka. – 2006. – Vy`p. 1–2. – S. 78–84.
5. Petruk V.A. Teorety`ko-metody`chni zasady` formuvannya profesijnoyi kompetentnosti majbutnix faxivciv texnichny`x special`nostej u procesi vy`vchennya fundamental`ny`x dy`scy`plin: monografiya / V.A. Petruk. – Vinny`cya: UNIVERSUM, 2006. – 292 s.
6. Stepanov O.M. Osnovy` psy`xologiyi i pedagogiky`: Navchal`ny`j posibny`k / O.M. Stepanov, M.M. Ficzula. – K.: Akademvy`dav, 2006. – S. 355-366.
7. Shy`mko I.M. Vy`kory`stannya samostijnoyi roboty` studentiv pry` vy`vchenni pedagogichny`x dy`scy`plin u vy`shhy`x navchal`ny`x zakladax / I.M. Shy`mko // Zbirny`k naukovy`x pracz` Poltavs`kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy`tetu imeni V.G. Korolenka. – Seriya «Pedagogichni nauky`». – Vy`pusk 3-4 (55-56). – Poltava, 2007. – S.169-173.